

INTERVISTË ME ZOTIN ROBERT ELSIE, PESË PYETJE PËR PESË PËRGJIGJE

1. *Zoti Elsie, çka mund t'i thonë Fishta i Lahutës, sot, me gjuhën e tij epike, një lexuesi të huej? A mendoni qi ky lloj lexuesi ka me mujtë me depërtue e me e shijue boten artistike fishtiane?*

Një lexues i huaj, i cili interesohet për letërsinë heroike dhe epike me siguri do të magjepsset me *Lahutën e Malcís*, si me çdo epikë qi mund të ketë lexue. Natyrisht, Fishta dhe epika e tij janë shumë të vona në krahasim me të tjerat. Një vepër e tillë pritet në shekullin nandëmbëdhetë apo mâ përpara, dhe jo në shekullin njizet. Por kjo, në fund, ka pak randësi për lexuesin i zakonshëm sepse ai hyn në një botë e cila është krejt e huej për të dhe e shijon këtë botë pamvarësisht nga shekulli, bash pse është e huej. Them se endë sot, bota shqiptare na del tepër e huej për ne në botën e jashtme!

Në çfarë masë lexuesi i huej mund të depërtojë dhe të shijojë botën e Fishtës, kjo mvaret në një masë të madhe prej aftësisë së përkthyesit. Ekzistojnë dy mundësi për me përkthye një tekst si *Lahutën*: një përkthim shpjegues, pra një përkthim jo kaq i saktë por qi del i kuptueshëm për lexuesin e huaj, apo një përkthim i saktë, mâ besnik, por i cili duhet me u pajisë me shënime shpjeguese në fund të librit. Maks Lamerci, në përkthimin e tij gjermanisht ka zgjedhë variantin e parë. Ai ka përdorur deri në shtatë rreshta gjermanisht për me përkthye e shpjegue një rresht shqip. Përkthimi i tij është i mrekullueshëm dhe pasqyron shumë mirë kulturën heroike të malësorëve. Unë për vete, kam përdorun variantin e dytë, pra një përkthim interlinear mâ besnik, por me shenjime shpjeguese për ato rasa ku rezultati anglisht mund të dalë i pakuptueshëm apo i ngatërrueshëm. Ka shumë veçori të kulturës shqiptare të Veriut qi, përndryshe, do të ishin të pakuptueshme.

2. *Fishta, sot, është kthye në një autor fort të levduem, por fort pak të lexuem... si e morët guximin me e kthye në anglisht një autor qi në Shqipni po thojnë se nuk e kuptojnë mâ?*

Është e pamohueshme qi gjuha e Fishtës është e vështirë për shumë të rí shqiptar sot, veçanërisht për ata qi nuk flasin gegnisht. Për nxanësit anglishtfolës edhe Shekspiri është tepër i vështirë për t'u shijue, sepse të rinjt tek ne nuk e kuptojnë gjuhën e tij. Por kjo nuk ia ulë vlerën artistike Fishtës apo Shekspirit. Gjuha është një organizëm i gjallë dhe ndryshon vazhdimisht me kohë, nga brezi në brez. Në rasën e shqipes shtohet edhe ndikimi i politikës gjuhësore.

3. *Simbas jush prej kah lind vishtirsia qi ka sot lexuesi i ri shqiptar me kuptue Fishten? Si mund te shkapërcehet ky problem?*

Siç thashë, ka dy elemente: ecuria e kohës dhe politika gjuhësore. Nuk mund të pengojmë evoluimin e gjuhës me kohë, por besoj, në anën tjetër, se politika gjuhësore mund të rishqyrtohet, të jetë më liberale. Me aq sa di un, nxanësit në shkollë në Shqipni, as në Veri dhe as në Kosovë, nuk mësojnë gjuhën e tyne amtare, pra gegnishten. Kjo, kuptohet, është një humbje kulturore për gjithë Shqipnin. Ekstremizmi gjuhësor krijon vetëm një monokulturë të vorfnueme. Në fund, nuk kuptoj pse duhet pasë një gjuhë zyrtare. Frëngjishtja dhe gjermanishtja e kanë, por anglishtja nuk e ka aspak, dhe jena mirë. Por këto janë gjana qi

duhet të zgjidhen nga shqiptarët vetë. Nuk dëshiroj të ndërhyj me mendimin tim. Thom vetëm se ndoshta duhet shikjue modeli i Zvicrës, ku gjermanishtja letrare dhe gjermanishtja vendase zvicerane (e cila është e pakuptueshme për gjermanët e Gjermanisë) jetojnë bashkë pa fërkime. Nuanësit aty i mësojnë dhe i zotënojnë të dyja pa probleme.

4. A ju ka ndihmue përkthimi i Fishtës me e përkrye njohjen tuej të gjuhës shqipe?

Pa tjetër, dhe më ndihmoi në një mënyrë tepër konkrete. Vjetin e kaluem kam punue përditë si interpret në Gjykatën e Hagës për procesin e Millosheviqit. Seancat e gjyqit ishin paradite kurse mbasdite në shtëpi unë vazhdojshe me përkthimin e *Lahutës së Malcís*. Pra, si të thuesh, ndodheshja në mëngjes në luftë me Knjaz Sllobon dhe mbasdite në luftë me Knjaz Nikollën.

Gjatë procesit na erdhën shumë dëshmitarë nga Kosova, njerëz të mirë nga fshati por pa ndonji shkollim të naltë, dhe shpesh herë gjuha e tyre më kujtonte gjuhën e Fishtës. Madje, në disa rase, kur përkthejshe në mikrofon nga shqipja në anglisht, qe pikënisht Atë Gjergj Fishta qi më pështoi. Shumë fjalë të rralla, por të rëndësishme në dëshminë e dëshmitarëve nga Kosova i kuptova dhe arrita t'i përkthej vetëm e vetëm sepse kishe lexue Fishtën.

5. Cili varg i Lahutes e shpreh më bukur thalbin e shpirtit të shqiptarit? A mendoni qi Fishta ka endë çka me i thanë bashkatdhetareve te vet?

Për vargun, do të ju a thom ndonji ditë kur ta kem mbarue përkthimin e *Lahutës së Malcís*. Dhe kjo nuk është për nesër. Përfundimi e përkthimit kërkon endë shumë kohë. Fishta, a ka diçka për me i thanë shqiptarëve? Singerisht, nuk e di. Kjo është punë për një intervistë tjetër, me bashkatdhetarët e tij, dhe unë do të isha tepër i interesuar me dijt çka kishin me thanë ata.

intervistoi: Ardian Ndreca

[botuar në / published in: *Phoenix, e përkohshme kulture*, Shkodra, 2002, 4-6, p. 189-191.
<http://www.phoenix-shkodra.de>]